

НЕМАЧКА СТРАТЕГИЈА И ТАКТИКА У РАТУ 1940 ГОДИНЕ

(Нека искуства из немачких операција у Холандији, Белгији и Француској).

У мају и јуну 1940 године одиграли су се у Западној Европи крупни догађаји, који су имали знатног утицаја и на цео ток Другог светског рата. Француска је претрпела најтежи пораз у својој историји, који је по обиму и последицама надмашио чак и велику војничку катастрофу из 1870/71. Слаба Холандска армија капитулирала је после 5, а Белгиска армија после 18 дана борбе. Једино су британске експедиционе снаге код Денкерка, у врло критичној ситуацији, успеле да евакуишу око 330.000 савезничких војника. Необавештени посматрачи били су изненађени тако брзим поразом савезничких армија, иако је тај пораз морао настати због опште слабости Француске на свима пољима политичке, економске, друштвене и војничке делатности, као и због недовољних ратних припрема осталих Савезника, слабо организованог садејства, итд. Многи савезнички команданти изнели су у својим мемоарима и историским публикацијама детаљан опис ових операција, не упуштајући се у дубљу анализу операција и узрока пораза. Једино је француски генерал Ели у запаженом и документованом чланку: „Поука коју треба извући из операција 1940“¹⁾ дао, досада најбољу, анализу француских операција и објективну оцену тадашње француске стратегије и тактике. Како су се у последње време појавиле и многобројне немачке публикације о овоме рату, имамо могућности да размотримо и немачка стратегиско-оперативна и тактичка искуства, а посебно оне елементе, који су, поред наведених савезничких слабости, омогућили Немцима да постигну онако брзе и велике успехе у рату 1940.

1) Немачке опште ратне припреме

По доласку на власт у Немачкој, 30 јануара 1933, Хитлер је наредио да се одмах предузму убрзане припреме за спровођење освајачког програма. За релативно кратко време (од 1933 — 1939) Немачка је постала велики ратни арсенал и циновски војни логор. Благодарећи диригованој привреди и примени нових научних метода у процесу производње, Немци су врло брзо преоријентисали своју јако развијену мирнодопску инду-

¹⁾ *Revue de défense nationale*, децембар 1953.

стрију²⁾ на ратну производњу. Радећи даноноћно пуним капацитетом, немачке фабрике су производиле велике количине модерног наоружања. Већ 1935 године Немци су успели да престижну енглеску авијацију и по броју и по квалитету авиона, а у току 1939 године произвели су око 6.000 модерних авиона и тиме знатно надмашили укупан број француских и енглеских авиона. Према неким подацима³⁾ Немци су у рату 1940 године ангажовали 4.450 авиона, а према другим⁴⁾ су у мају 1940 имали 5.265 модерних авиона прве линије и 1.000 транспортних авиона, док су Французи, Енглези, Белгијанци и Холанђани заједно у то исто време располагали само са 2.470 модерних авиона. Ако бисмо узели да су тачни подаци да су Немци имали само 4.450 авиона, ипак је њихова офанзива отпочела под врло повољним условима у погледу броја и квалитета авиона. Иако су 10 маја 1940 имали око 3.000 тенкова и 700 оклопних аутомобила, тј. скоро исто толико колико Французи, Енглези, Белгијанци и Холанђани заједно, Немци су постигли успех зато што су усвојили и применили првилнију доктрину за употребу оклопних снага.

Да би што пре створили нову Армију, нацисти су професионалну Армију генерала Секта (Reichswehr) искористили за старешински кадар и језгро велике националне Армије (Wehrmacht) и већ 1935 формирали 3 армије са 12 корпуса и 36 дивизија.⁵⁾ Систематским радом у партиским и спортским организацијама, а нарочито обуком у сталном кадру, Немци су солидно припремили за рат фанатизовану Хитлерову омладину. Други светски рат Немци су отпочели са око 100 дивизија свих врста, а у току рата убрзаним темпом наставили су систематску обуку осталих обвезника, те су формирали и нове дивизије, тако да су у мају 1940 имали на свим фронтovima око 165 дивизија. За велику офанзиву на Западу у мају 1940 Немци су предвидели око 139⁶⁾ дивизија: 10 оклопних, 4 моторизоване, 3 СС, 1 коњичку, 1 планинску и 120 пешадских. У то исто време Савезници су имали укупно око 137 дивизија: 94 француске, 1 пољску, 10 британских, 22 белгиске и 10 холандских. Иако су имали скоро исто толико тенкова и оклопних аутомобила као и Немци, Французи су ушли у рат са свега три оклопне и три лаке механизоване дивизије, а имали су преко 30 самосталних тенковских батаљона са око 1.500 тенкова за подршку пешадије, што несумњиво наводи на закључак да су они своје тенковске јединице првенствено наменили за извршење тактичких задатака.

Према томе, мада Немци нису били надмоћнији по броју војника, дивизија, тенкова и топова, они су при предузимању офанзиве 10 маја 1940 имали велику предност у погледу организације, обуке и квалитета наоружања својих јединица, а такође и у погледу броја авиона.

²⁾ Немачка је 1939 располагала са 13% светског индустриског капацитета.

³⁾ Pierre Lyet, *La bataille de France*, Paris, 1947.

⁴⁾ Lieutenant-Colonel J. Le Goaster, *L'action des forces aériennes (Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale, juin 1953)*.

⁵⁾ Tippleskirch, *»Geschichte des Zweiten Weltkriegs«*, Bonn 1951.

⁶⁾ Према подацима из књиге *»La campagne de France«* (Revue d'histoire de la Deuxieme guerre mondiale, juin 1953). Међутим, по немачким подацима (Tippleskirch *»Geschichte des Zweiten Weltkriegs«*) Немци су имали 136 дивизија.

2) Немачка ратна доктрина

Спремајући се за освајачке ратове, Немци су прихватили поставке генерала Секта о доминантној улози маневра и о употреби крупних мотомеханизованих јединица за извршење стратемиско-оперативних задатака, које су други немачки генерали (нарочито Ајмансбергер, Гудеријан), теориски разрадили и проширили. Нацисти су потпуно прихватили ову доктрину (названу доктрином „муњевитог рата“), јер је она одговарала: а) Хитлеровој освајачкој политици; б) наглом развоју немачке индустрије, а нарочито појави нових модерних борбених средстава; в) ограниченим потенцијалним могућностима Немачке, која није имала довољно стратемиских сировина и животних намирница (нафта, гвожђе, жито, маст и др.) за вођење дуготрајних ратова; г) неповољном геополитичком положају Немачке за једновремено вођење рата на више фронтова; д) неповољним друштвено-економским односима, јер се фашистичко вођство плашило да би дуготрајни рат могао изазвати незадовољство и отпор обесправљених и експлоатисаних доста јаким демократских маса Немачке⁷⁾, и ђ) историским и борбеним традицијама немачког народа и војске, који су били загрејани идејом реванша, а вештом пропагандом одушевљени за вођење освајачких ратова у циљу обезбеђења светског господства.

Основне карактеристике ове доктрине биле су:

а) Немачка не сме дозволити да се понови грешка из Првог светског рата да једновремено води позициски рат на више фронтова. Вештом политиком Немачка треба да створи раздор и међусобно неповерење код суседних земаља, да би их појединачно натерала на политичку или војничку капитулацију.

б) Усвајајући Лудендорфове концепције о немилосрдном вођењу тоталног рата, нацисти су детаљно разрадили и припремили такозвану „проширену стратегију“, која је обухватала: пету колону, све врсте пропаганде, рат нерава итд. Применом ових метода и средстава они су намеравали да пре почетка рата поткопају морал и вољу за отпором будућих противника, а у току самог рата да ослабе борбену вредност, будност и дисциплину њихових армија и да унесу растројство и дефетизам у њихову позадину.

в) Када противник буде довољно деморалисан, онда извршити велику офанзиву свим расположивим снагама и средствима у циљу брзог уништења његових оружаних снага.

г) Применити маневарски рат брзог тока и одлучних резултата. При томе основни начин дејства треба да буде офанзива која се одликује изненађењем, силином удара, смелошћу маневара и брзим темпом операција.

Изненађење је основни предуслов за успешан почетак и даљи ток операција. Постиге се изненадним нападом без објаве рата и ултима-

⁷⁾ Приликом избора за претседника Републике 13 марта 1932 комунистички кандидат Телман добио је око 5,000.000 гласова (*Mourin, Histoire des Grandes Puissances, Payot, Paris, 1947*).

тума, избором главних праваца удара, применом нових тактичких поступака, употребом нових борбених средстава итд.

Силлина удара постиже се што јачим ангажовањем оклопних снага у првом ешелону, употребом великих ваздухопловних формација на главном правцу дејства и предузимањем велике офанзиве на више праваца.

Велике оклопне јединице (корпуси и армиске групе) имају доминантну улогу приликом експлоатације битке. Оне су носиоци смелих двоструко обухватних маневара (модерна Кана) и брзог темпа операција.

д) Насупрот Французима Немци сматрају да не сме бити застоја и задржавања пешадских и оклопних дивизија приликом извођења напада. Да би се успешније савладала „плава зона“ (последњих 300 метара испред предњег краја непријатељске одбране) и „мртва тачка напада“ (моменат када почне да се гаси напад), Немци су своје дивизије обилато снабдели минобацачима, митраљезима, пратећим и јуришним топовима (за ефикасно потпомагање јуриша), а јаке снаге и средства дивизије задржавали су у другом ешелону да би их користили када почне да се гаси напад.

ђ) Да би артиљерија увек могла ватром и покретом да прати пешадију, односно тенкове, Немци су пешадиске дивизије снабдели лаким оруђима са убацном путањом (лаке хаубице и минобацачи), а оклопне дивизије самоходним топовима.

е) Иако су немачка правила предвиђала еластичну (маневарску) одбрану, немачки команданти нису јој посветили одговарајућу пажњу, јер су сматрали да је одбрана израз нужде, односно привремена радња којој се прибегава док се не савлада период кризе ради поновног преласка у офанзиву.

ж) За разлику од Француза Немци су своју авијацију предвидели првенствено за извршење офанзивних тактичких задатака. Најважнији задатак немачке авијације био је да изненадним нападима на противничке аеродроме постигне надмоћност у ваздуху. Затим, да бомбардерском, ловачком и извиђачком авијацијом (првенствено обрушавајућим дејствима) прати, потпомаже и штити операције сувоземних снага, нарочито оклопних формација у првом ешелону, употпуњујући њихове маневре извођења „вертикалних маневара“ (спуштањем ваздушнодесантних јединица у позадину противника).

з) Услед велике надмоћности својих противника на мору, Немци су усвојили концепцију да своју подморничку флоту и лаке површинске јединице (уз помоћ авијације) првенствено употребе за пробијање поморске блокаде својих обала и пресецање најважнијих поморских комуникација противника.

Као што се види, Немци су искористили нова борбена средства (тенкове, авионе итд.) да би повећали снагу маневра и омогућили брзо темпо операција, те су и у том погледу знатно надмашили Французе, који су сматрали да нова борбена средства нису у стању да битно измене рововски начин ратовања из Првог светског рата.

3) Немачке непосредне припреме и планови за рат 1940

Да би се неометано припремили за претстојећи освајачки рат, немачки фашисти су до максимума искористили супротности између француске и енглеске спољне политике, затим капитулантство неких њихових кругова (Даладје, Чемберлен и др.), и политичке, економске, војничке и друштвене слабости ових земаља, те су се војнички и економски толико ојачали да се више није могла зауставити њихова агресија. Вештом политиком Немци су у почетку отклонили опасност једновременог вођења рата на два фронта. Уговором од 23 августа 1939 они су постигли највећи политички успех, јер су обезбедили неутралност, пријатељство и економску помоћ СССР-а, а тиме су остварили и изванредно повољне услове за напад на Пољску.

У току припрема за напад на Француску сви немачки команданти сложили су се у мишљењу да се брзи успеси не могу постићи нападом преко солидно утврђене и добро брањене Мажиновољеве линије. Због тога је Хитлер донео одлуку да се погази неутралност Белгије и Холандије и да се велика офанзива предузме на широком фронту од Северног Мора до р. Мозела. Тек после дуготрајних дискусија Хитлер је решио: да се главни удар изврши преко арденског правца који је најтежи и најмање вероватан, па зато недовољно утврђен и најслабије брањен и да помоћне снаге изврше напад преко Белгије и Холандије у циљу привлачења и везивања што јачих француско-енглеских снага. За извршење главне офанзиве преко Ардена Немци су одредили⁸⁾ групу армија „А“ (4, 12 и 16 армија и оклопна група Клајст, са укупно око 44—50 дивизија од којих 7 оклопних и 3 моторизоване). Група армија „Б“ (18 и 6 армија, са око 28—30 дивизија) имала је задатак да упадне у Северну Белгију и Холандију и да према себи веже што јаче француско-енглеске снаге. Група армија „Ц“ (1 и 7 армија са око 17 дивизија) имала је задатак у прво време да се задржи у дефанзиви према Мажиновољевој линији. Позади централне групе армија Немци су касније ангажовали још 2 и 9 армију из стратемиске резерве, које су имале укупно око 24 дивизије. На арденском правцу они су постепено употребили укупно преко 70 дивизија, према којима се налазило у почетку 15 француско-белгиских дивизија, те су већ у почетку постигли велику надмоћност у снагама и средствима. Оваквим избором правца главног удара и јаким масирањем снага Немци су постигли велико стратемиско изненађење, што им је омогућило да у Арденима потисну две слабе белгиске дивизије и француске коњичке јединице, и да брзо (од 13—15 маја) форсирају р. Мезу и разбију француске снаге на фронту од Седана до Намира. Ово почетно изненађење и успеси на р. Мези имали су одлучујући утицај на даљи ток и коначан исход операција у Западној Белгији и Северозападној Француској.

⁸⁾ Подаци су узети из публикација: 1) Major L. F. Ellis, *The War in France and Flanders 1939—1940*, London, 1953; 2) *Tippelskirch, Geschichte des Zweiten Weltkriegs*, Bonn 1951, i 3) Michel, *Lugand etc, La campagne de France (mai—juin 1940)*, *Revue d'histoire de la Deuxieme guerre mondiale*, juin 1953.

4) Пета колона и пропаганда

У току борбеног затишја у зиму 1939/40, као и за време извођења операција од 10 маја до 25 јуна 1940 Немци су у најширем обиму успешно применили „проширену стратегију“ (пропаганда, рат нерава, пету колону итд.). Употребом радија и осталих средстава они су систематском, добро организованом пропагандом ломили борбени дух и морал војника и народа Француске, Велике Британије, Белгије и Холандије. Најављујући неколико пута офанзиву и предузимајући за њу припреме, Немци су ратом нерава замарали противничке армије и држали их у напетом стању живота. Према немачким подацима немачка Врховна команда је 12 пута наређивала и одгађала почетак офанзиве, услед чега су знатно ослабиле будност, опрезност и спремност противничких, а пре свега француских армија, Белгиски, холандски и француски фашисти, припадници пете колоне, указали су велику помоћ немачким оружаним снагама. Уочи рата и за време борбеног затишја они су достављали Немцима драгоцене податке о фортификациској организацији земљишта (распоред појединих објеката, планове фора Ебен Емаел и др.), распореду снага, стању комуникација у Арденима, погодним местима за форсирање р. Мезе и других река итд. Применом „проширене стратегије“ Немци су употпунили припреме за извођење операција. Кад су отпочеле операције, припадници пете колоне знатно су помогли Немце, а нарочито (10 и 11 маја) приликом форсирања р. Мезе и заузимања мостова у Холандији. Потпомогнута падобранцима, пета колона је у исто време заузела важне чворове комуникација у Арденима, што је олакшало брз продор немачких оклопних снага до р. Мезе. После пробоја на р. Мези (15 маја) пета колона је искористила разноврсна средства (издавање лажних заповести, бацање летака, ширење лажи, нападе на штабове и појединце) да би и на фронт и у позадину уносила неред, растројство, дефетизам, страх и малодушност, што је смањивало и онако пољуљан морал и борбену вредност холандског, белгиског и француског народа и њихових армија. Значајан успех постигли су припадници пете колоне у завршним операцијама у Француској, нарочито после пробоја француских положаја на р. Ени, када су, за време немачког гоњења (од 12—25 јуна), пружили Немцима важне податке о француским покретима. Од свих елемената „проширене стратегије“ пета колона је била најмоћније и најподмуклије средство којим су Немци постигли велике тактичке, па и стратегијске успехе.

Најбољу оцену рада пете колоне дао је друг Тито у своме реферату поводом десетогодишњице наше Народне армије.

5) Улога и употреба оклопних јединица

Велике оклопне јединице (дивизије, корпуси и армиске групе Клајста и Гудеријана) одиграли су најважнију улогу у операцијама на Западном фронту. Оне су биле основни и најважнији инструмент за успешно спровођење муњевитог рата. Насупрот Французима Немци су своје оклопне јединице употребљавали првенствено за извршење оперативно-стратегиских задатака о чему претставља поучан пример гоњење

кроз Северну Француску, после пробоја француских положаја на р. Мези. За свега пет дана (од 16—20 маја) немачке су оклопне снаге (15, 41 и 19 корпус,⁹⁾ са свега 7 дивизија) у овој првој фази рата прешле 200 км и отсекле у Северозападној Француској и Западној Белгији око 40 белгиских, француских и британских дивизија. Да би појачали ударну снагу ове оклопне групације, Немци су на овоме правцу касније употребили и 16 оклопни корпус. Позади њих четири моторизоване дивизије вршиле су обезбеђење бокова и позадине оклопних снага. Према томе, на овоме правцу било је концентрисано 10 оклопних и 4 моторизоване дивизије, а позади њих око 60 пешадиских дивизија, што претставља јединствен пример правилне економје и концентрације оклопних снага, какав се није поновио у току Другог светског рата. После заузимања Булоња Немци су имали изванредне могућности да заузму Денкерк и да потпуно опколе и униште савезничке снаге. Међутим, Хитлер је направио тешку грешку наредивши да се оклопне дивизије зауставе на каналу, који се налази западно од Денкерка (због мочварног земљишта), а да се употреби сва расположива авијација ради потапања британске и француске ратне и трговачке флоте, које су вршиле евакуацију снага из Денкерка. Благодареди свим немачким грешкама, својој надмоћнијој флоти, примерној организацији евакуације, јакој енглеској ловачкој авијацији, упорности старешина и храбрости војника, Савезници су код Денкерка (од 26 маја до 3 јуна) извукли и пребацили у Енглеску око 330.000 војника. Иако су Савезници, а нарочито Британци, постигли код Денкерка значајан дефанзивни успех, ипак су Немци у овој фази рата (од 10 маја до 3 јуна) постигли крупне стратeгиске резултате: уништили су или разбили 10 холандских, 22 белгиске, 9 британских и 30 француских дивизија.¹⁰⁾

У експлоатацији битке на Ени немачке оклопне дивизије постигле су највеће успехе у Француској. Оне су у смелом налету разбиле 6 француску армију, а затим и целу групу армија бр. 4. За свега шест дана (од 10—16 јуна) оклопне дивизије групе Гудеријан прешле су 300 км (од Ретела до швајцарске границе) и опколиле групу армија бр. 2 (око 26 дивизија) и Мажиновљеву линију. Слично као и у првој фази рата, Немци су и у завршним операцијама у Француској извршили брзо прегруписавање оклопних снага. Немачка Врховна команда је 13 јуна одузела групи армија „Б“ (која је у то време изводила операције око Париза и у Нормандији) четири оклопне и једну моторизовану дивизију и појачала оклопну групу Гудеријан. Оваквим брзим и изненадним прегруписавањем оклопних снага Немци су појачали снагу маневра и убрзали темпо операција групације на правцу главног удара, те су успели да чвршће стегну клефта око Мажиновљеве линије и да дубоко продру у Јужну Француску и угрозе позадину француске армије у зони Алпа, која је успешно одбијала све нападе неколико пута надмоћнијих италијанских снага.

⁹⁾ Према другим подацима (А. Wauquier, *Les forces cuirassées dans la bataille — Revue d'histoire de la Deuxieme guerre mondiale*, juin 1953), 15 корпус зове се 39 оклопни корпус.

¹⁰⁾ Pierre Lyet, *La bataille de France*, Paris 1947.

Наведени примери показују да је немачка Врховна команда применила нови метод за изражавање и премештање тежишта операција. Због брзог темпа операција пешадиске дивизије, које су се налазиле у стратешкој резерви, нису биле погодна средство за испољавање утицаја на ток операција. Због тога је немачка Врховна команда извлачила из борбе оклопне дивизије па их затим, уз помоћ авијације, врло брзо ангажовала на новим правцима, на којима је требало постићи велике стратешке резултате. Овакве брзе и успешне маневре и прегруписавања Немци су могли изводити на комуникативном и за операције погодном земљишту Француске. Међутим, када су покушали да и 1941 на Источном фронту примене исти метод у прегруписавању снага, они у томе нису успели како због отпора Првене армије тако и због огромног пространства европског дела СССР-а, дугачких и непогодних комуникација и наглог погоршања времена.

Између немачких тенковских и пешадиских команданата није било сагласности по питању употребе оклопних дивизија за извршење тактичких задатака, нарочито за пробој противничких првих одбранбених појасева. Тенковски команданти (Гудеријан, Ромел и др.) били су присталице концепције да се оклопне дивизије могу употребити и за пробој раније утврђених и поседнутих положаја, док су пешадиски команданти сматрали да ове јединице треба употребити само за експлоатацију успеха. Усвајајући прву концепцију, Немци су (од 13—15 маја) са оклопним дивизијама у првом ешелону (7, 8, 2, 1 и 10) форсирали р. Мезу и потом извршили пробој француских положаја. Они су могли постићи овакве успехе зато што су француски положаји били само делимично утврђени и што Французи нису успели да потпуно поседу положаје на левој обали р. Мезе и организују ватрени систем. На сличан начин Немци су покушали (од 5—9 јуна) да употребе оклопне дивизије и за пробој француских положаја на р. Соми, али су постигли успехе само код Абевила где су 7 и 5 оклопна дивизија изненадиле једну француску пешадиску дивизију која је управо смењивала 3 лаку коњичку дивизију, те још није била успела да упозна терен и организује ватрени систем. Остале су немачке оклопне дивизије (9, 10, 3 и 4) код Амијена и Перона претрпеле тешке губитке и доживеле неуспех при нападу на добро организоване француске положаје. Немци су брзо искористили ова искуства из операција на р. Соме, те су 9 јуна при извршењу офанзиве на р. Ени ангажовали пешадиске дивизије у првом ешелону, па су тек после пробоја првих француских положаја употребили оклопне дивизије за експлоатацију битке, тј. за извршење стратешко-оперативних задатака.

Но, Немци нису доследно искористили ова искуства, јер су на Источном фронту од 1941—1943 (Москва, Стаљинград, Курск) тврдоглаво покушавали да оклопним дивизијама у првом ешелону изврше пробој и најјаче утврђених и брањених положаја, услед чега су претрпели тешке губитке (нарочито у офанзиви ка Курску 1943), и нису постигли жељене резултате.

И поред изнетих недостатака, немачке оклопне дивизије одиграле су доминантну улогу у рату на Западном фронту, јер су оне биле носиоци

смелих маневара и брзог тока операција, те се може рећи да су имале одлучујући утицај, на почетак, ток и коначан исход рата 1940.

Французи су, супротно ономе што су чинили Немци, своје оклопне и лаке механизоване дивизије употребили првенствено за извршење тактичких задатака (1 оклопна дивизија у одбрани код Филипвила; 3 оклопна дивизија јужно од Седана; нарочито је неправилно употребљена 2 оклопна дивизија која је по деловима бранила прелазе на р. Оази; непотпуна 4 оклопна дивизија употребљена је за извршење противнапада код Лаона итд.). Услед овакве појединачне и неправилне употребе француских оклопних и лаких механизованих дивизија Немци нису страховали за своје издужене бокове, што им је, поред осталог, омогућило извршење овако смелих стратегиско-оперативних маневара.

6) Улога и употреба авијације

И немачка авијација одиграла је видну и успешну улогу у овоме рату. Спремајући се за офанзивне операције, Немци су посветили велику пажњу овом виду оружаних снага, нарочито офанзивној тактичкој авијацији (лаки бомбардери и „Штуке“). На дан уласка у Други светски рат Немци су имали око 52% бомбардера, 30% ловаца и 18% авиона за извиђање. Спроводећи своју изразито офанзивну доктрину, Немци су (10 маја) изненадним нападима на француске, енглеске, белгиске и холандске аеродроме нанели осетне губитке њиховим авијацијама. После обезбеђене ваздушне надмоћности немачка Врховна команда је груписано употребљавала расположиву авијацију првенствено за извршење тактичких задатака, пре свега за подршку и праћење оклопних снага на главним правцима дејства (код Седана, Денкерка, Ретела итд.). Нарочито су обрушавајући авиони („Штуке“) и лаки бомбардери добро потпомогли рад оклопних, моторизованих и пешадиских дивизија и омогућили брзо сламање француског отпора код Седана, на Соми и Ени, итд. Ипак, треба истаћи да је дејство авијације имало више морални него материјални ефекат. И поред употребе најтежих бомби (500—2.000 кг), авијација није нанела веће штете објектима сталне, па чак ни неким објектима пољске фортификације, јер није могла постићи потребни успех у погађању због великих брзина авиона, непрецизности нишанских справа, недовољне пробојности авионских бомби итд.

Иако су Французи имали врло јаку ловачку авијацију (око 76% расположивих авиона), Немци су постигли надмоћност у ваздуху, јер су изненадним нападима на француске аеродроме уништили знатан број авиона на земљи. Сем тога, Немци су имали код јединица и у позадини добро организовану и јаку противавионску одбрану, те су успешно одбили нападе француске и енглеске авијације.

Треба нарочито нагласити да је било добро организовано садејство између немачке авијације и оклопних снага, што је омогућавало брзу интервенцију авијације на местима где су се одиграли одлучујући сукоби.

Према томе, благодарећи великој надмоћности, успешном дејству и садејству авијација је била такође врло важан елеменат, који је Немцима омогућио извођење смелих и брзих маневара.

7) Улога и употреба ваздушнодесантних јединица

У току Другог светског рата први су Немци употребили ваздушно-десантне јединице за извршење самосталних оперативних задатака. Да би брзо савладали бројне речне препреке у Холандији и омогућили брз продор оклопних снага преко р. Мезе и р. Рајне, Немци су 10 маја спустили 7 ваздушнодесантну и 22 пешадиску дивизију 100 км иза холандских граничних положаја. Ове су јединице заузеле важне мостове на р. Мези и р. Рајни код Мордијка, Дордрехта и Ротердама и омогућили брз продор немачке 18 армије (нарочито њене 9 оклопне дивизије) према Ротердаму и Хагу¹¹). Овај први „вертикални маневар“ оперативног значаја имао је одлучујући утицај на исход операција у Холандији. Под притиском сувоzemних и ваздухопловних а нарочито ваздушнодесантних снага, изненађени и дезорганизовани Холанђани капитулирали су 15 маја 1940. Ова немачка ваздушнодесантна операција одликовала се изненађењем, брзином, добро организованим садејством са авијацијом и сувоzemним снагама, тако да се може рећи да претставља једну од најуспешлијих ваздушнодесантних операција у Другом светском рату.

Исто тако је интересантна тактика ваздушнодесантних јединица коју су Немци применили приликом заузимања чувеног фора Ебен Емаел¹²). Овај фор изграђен од 1932—1936 године, налазио се у спољном појасу тврђаве Лијеж и имао је задатак да брани прелазе на р. Мези и Албертовом каналу. Фор је имао посаду од 1.200 људи, и следеће наоружање: 6 топова 75 мм у казаматима, 1 сталну куполу са 2 топа 120 мм, 2 обртне куполе са по 2 топа 75 мм, и бетонске блокове за митраљезе, рефлекторе и противавионске топове. Немачка обавештајна служба успела је на време да набави драгоцене планове фора Ебен Емаел са свима потребним техничким и тактичким детаљима, на основу којих су Немци одмах изградиле у својој земљи верну копију овога фора. Педантном студијом открили су на њему значајне недостатке: слабу ПА одбрану, велику растуреност објеката и небрањене мртве углове и утврдили најпогоднији начин за његово освајање. После дугих вежби и солидних припрема Немци су донели одлуку да фор заузму ваздушнодесантним јединицама. Као што је познато, Немци су без објаве рата (10 маја) извршили напад и на Белгију. У прво праскозорје тога дана појавили су се авиони са ваздушнодесантним јединицама изнад фора Ебен Емаел и брзо неутралисали мали број ПА митраљеза, постављених отворено на бетонском масиву. После тога Немци су спустили на кровове фора и у небрањене просторе око 15—20 једрилица са око 300 инжењераца и пешака, који су јаким експлозивима уништили топове и оштетили куполе на фору, а пламенибачачима побили посаду. Тако је брзо неутралисана форовска артиљерија, која је требала да брани прелазе на Албертовом каналу. Да би онемогућили одбрану ових прелазе и блиском ватром, Немци су ваздушнодесантним јединицама заузели и казамате који су

¹¹) Service Historique de l'Armée Néerlandaise: *Comment le Corps aéroporté allemand attaqua les Pays-Bas en mai 1940*, L'armée — la nation, april 1954.

¹²) Général Michiels *Dix-huit jours de guerre en Belgique*, Paris, 1947.

митраљеском ватром бранили мостове код Велтвезелта и Вренховена. Пошто најближе белгиске резерве нису могле указати помоћ фору услед јаког дејства немачке авијације, командант фора био је приморан да (11 маја) понуди капитулацију његове посаде. Немци су искористили овај успех код Ебен Емаела, те су преко непоручених мостова, код Вренховена и Ветвезелта, пребацили 4 оклопну дивизију а позади ње и остале снаге 6 армије које су, добро потпомогнуте из ваздуха, пробиле белгиску одбрану на Албертовом каналу и натерали белгиске снаге на брзо повлачење ка Брислу и Анверсу. Тако је овај почетни мали тактички успех дао доцније велике стратемиско-оперативне резултате. Немци су први и једини пут у току Другог светског рата применили овакву тактику за заузимање најјачих објеката сталне фортификације, којом су потпуно изненадили Белгијанце.

И мале групе немачких падобранаца, уз помоћ пете колоне, одиграле су видну улогу приликом операција у Арденима (10—13 маја), јер су благовремено заузимале важне објекте на комуникацијама и тако омогућиле брзо надирање немачких оклопних, моторизованих и пешадиских дивизија.

8) Форсирање река

Највећи успех у форсирању река постигли су Немци (12/13 и 13 маја) приликом преласка р. Мезе. Да би могли успешно реализовати доктрину муњевитог рата, Немци су напустили класичне методе (рекогносцирање земљишта, обимно планирање, дуготрајна артиљериска припрема, итд.) и извршили форсирање реке с марша. Да би се боље упознали са овом немачком новом тактиком, изнећу нешто детаљније опис ових борби¹³).

После брзог преласка Ардена (од 10—12 маја) Немци су 12 маја избили оклопним снагама на р. Мезу. На левој обали р. Мезе, код Седана, налазила се француска 55 пешадиска дивизија (из 2 армије), а у току ноћи 71 пешадиска дивизија из оперативне резерве посела је положај десно од ње, али није имала времена да организује ватрени систем. Северно од Седана до Намира посела је положаје 9 француска армија (здесна улево: 102 тврђавска, 61, 22 и 18 пешадиска и 5 моторизована дивизија, а у другом ешелону 53 и 4 пешадиска дивизија). Десно крило ове армије налазило се већ дуже времена на својим положајима, али су центар и лево крило тек довршавали поселање положаја на белгиској територији од Живеа до Намира, а неки пукови и резерве још увек су били у покрету. Ватрени систем није био организован код дивизија на левом крилу, нарочито у рејону места Ху, где се на споју између 18 пешадиске дивизије и 5 моторизоване дивизије налазио пошумљени и небрањени међупростор. Под притиском надмоћнијих немачких снага француске лаке коњичке дивизије и самосталне коњичке бригаде повукле су се на леву обалу р. Мезе, а француски инжењерци порушили су мостове на р. Мези.

¹³) Pierre Lyet, *La bataille de France*, Paris, 1947 i Tippelskirch, *Geschichte des Zweiten Weltkriegs*, Bonn 1951.

Француски команданти су очекивали да ће се Немци задржати на десној обали ради извиђања и осталих припрема. Међутим, Немци су Французима приредили велико стратешко, тактичко и техничко изненађење тиме што су још у току исте ноћи и следећег дана извршили прелаз ове велике речне препреке. У рејону места Ху предњи делови 7 оклопне дивизије генерала Ромела, ноћу 12/13 маја у највећој тајности, без икакве ватрене припреме, прешли су гуменим чамцима р. Мезу и инфилтрирали се у слабо брањене спојеве између 5 и 18 дивизије. У свануће су ројеви „Штука“ и лаких бомбардера напали француске резерве и онемогућили њихову интервенцију.

У рејону Динана Немци су применили другојачију тактику. Услед недостатка артиљерије немачки тенкови и оклопни аутомобили, који су патролирали на десној обали реке, потпомогли су својом блиском ватром пешадију и омогућили јој да у 04.00 часова пређе реку и да се инфилтрира кроз недовољно брањене и пошумљене међупросторе. А у рејону Монтерме после јаке артиљериске припреме предњи делови 6 оклопне дивизије прешли су 13 маја у 15.00 часова р. Мезу и до пада мрака образовали мостобран ширине 5—6 км, а дубине 3 км. Но, највећи успех постигли су Немци код Седана примењујући сасвим нову тактику. Иако је рејон Седана био утврђен, они су са 19 оклопним корпусом (1, 2 и 10 оклопна дивизија) и овде извршили напад без задржавања. Да се не би губило време у писању нових заповести, 19 оклопни корпус је форсирао реку према заповести која је написана за време ратне игре у Кобленцу, с тим што је само измењен дан и час почетка напада¹⁴). Уместо артиљериске припреме Немци су употребили 700 авиона за авијациску припрему и подршку напада. По 12 ескадрила Ју-87 смењивало се у времену од 11—15 часова, нападајући ватрене тачке, командна места и артиљерију 55 и 71 француске пешадиске дивизије, што је произвело огромно психолошко дејство. Деморалисани резервисти ових француских дивизија нису били у стању да пружи озбиљнији отпор. За то време добро прикривени тенкови и ПА топови 88 мм рушили су блиском непосредном ватром са десне обале р. Мезе француске бункере и неутралисали и димом заслепљивали преостале ватрене тачке. Под заштитом овакве ватре предњи делови 19 оклопног корпуса су прешли р. Мезу у 15.00 часова и у току дана образовали мостобран и код Седана. Немци су одмах искористили успехе код Хуа, Динана, Монтермеа и Седана, изградиле нове мостове и пребацили на западну обалу реке јаке оклопне снаге. Успешним и брзим ангажовањем ових оклопних, а касније и пешадиских дивизија, добро потпомогнутих авијацијом, Немци су до 15 маја разбили 9 и лево крило 2 француске армије и отворили пут за брзо надирање ка мору. Тиме је била запечаћена судбина француско-енглеских снага (1 и 7 француске и Британске армије), које су првога дана рата биле упале у Белгију да би указале помоћ белгиским и холандским снагама.

Изнети примери показују како су Немци вешто и правилно у разним случајевима примењивали одговарајућу тактику и средства приликом форсирања речних препрека. Метод инфилтрације био је погодан за

¹⁴) Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, Heidelberg, 1951, str. 91.

прелазак реке код Хуа и Динана, јер француске јединице још нису биле организоване солидан ватрени систем, а пошумљено земљиште и ноћ олакшавали су рад малих јединица од раније добро обучених за инфилтрирање. Напад код Монтермеа после артиљериске припреме извршен је вероватно са намером да се код Француза створи утисак да ће се форсирање реке извршити по познатим тактичким поступцима и да се одврати њихова пажња од Седана, где се припремао главни напад. Међутим, форсирање реке код Седана извршено је после јаке авијациске припреме, а уз помоћ тенкова и топова за непосредно гађање. Французи нису веровали да ће Немци моћи применити доктрину муњевитог рата и на Западном фронту, те нису били припремљени да се супротставе масовним ударцима немачке авијације и оклопних дивизија. Под једновременим притиском оваквог снажног маља распао се француски фронт код Седана. Најзад, и при овоме су Немци врло брзо претворили мале почетне тактичке успехе у крупне стратегиско-оперативне резултате.

9) Заузимање објеката сталне фортификације

Приликом заузимања фора Ферте¹⁵⁾ — левокрилног фора Мажиновљеве линије, Немци нису могли применити тактику којом су постигли успехе код фора Ебен Емаел. Фор Ферте је имао само два бетонска масива да међусобном удаљењу од 200 м, те Немци нису могли успешно спустити једрилице и падобранце да би га заузели нападом из ваздуха. Иако је фор имао само посаду од око 100 људи и неколико топова 25 и 47 мм, Немци су донели одлуку да у нападу употребе целу 71 пешадиску дивизију, 13 дивизиона артиљерије и неколико ескадрила бомбардера¹⁶⁾. Нападу је (16 маја) претходила јака артиљериска и авијацијска припрема у циљу отварања бреше у жичним препрекама и минским пољима, заслепљивања осматрачница и неутралисања наоружања. Под заштитом ове ватре, немачка 71 пешадиска дивизија пришла је фору и обухватили га са западне стране, а потом, искористивши повлачење 3 француске дивизије, пришла му и из позадине. Јуришни пионири, снабђени јаким експлозивом, пламенобацачима и димним кутијама, добили су задатак да онеспособе објекте фора. Потпомогнути ватром осталог наоружања дивизије они су се пузећи приближавали објектима фора и експлозивом тежине 3 кг (који су убацивали помоћу мотки дужине 4 м) оштетили објекте, а затим их порушили експлозивом тежине 40 кг. Пламенобацачима и димним кутијама Немци су побили и угушили остатак посаде фора Ферте, а тек 19 маја, када су убили и последњег француског војника, заузели су цео фор.

Иако су сличну тактику применили и у рату у Пољској, Немци, ипак, нигде нису постигли такве успехе као приликом заузимања фора Ферте. Ова прва искуства из борби око објеката сталне фортификације показала су да се новим пробојним средствима и целисходном тактиком могу заузети и јаки објекти сталне фортификације, па су их и Савезници користили у доцнијим борбама.

¹⁵⁾ Или по немачким подацима фора 505.

¹⁶⁾ Lt-colonel Rocolle, *Le beton a-t-il trahi*, Paris, 1950.

10) Тактика приликом пробоја Веганове линије

Организујући познату Веганову линију (углавном позади р. Ене и Соме), Французи су нарочиту пажњу обратили на њену ПТ одбрану. Ради тога су (крајем маја и почетком јуна 1940) уредили сва насеља и шуме на овој линији као жежеве за кружну одбрану, а међупросторе су бранили унакрсном, бочном и косом ватром ПТ топова и митраљеза, који су били добро маскирани и утврђени у жежевима. Оваквом организацијом одбране и новом тактиком Французи су на р. Соми (од 5—7 јуна) нанели осетне губитке немачким оклопним дивизијама које су нападале у првом ешелону. Пошто су упознали карактеристике нове француске одбране, Немци су и овога пута вешто и брзо реагирани. Они су офанзиву на р. Ени (9 јуна) извршили после врло јаке артиљериске и авијациске припреме са пешадиским дивизијама у првом ешелону. Оруђа у шумама и насељеним местима била су неутралисана јаким ватреном припремом, а посаде жежева биле су ангажоване у фронталним борбама са немачком пешадијом. Користећи тај тренутак, Немци су кроз слабо брањене и недовољно поседнуте међупросторе упутили своје оклопне дивизије. И док су пешадиске дивизије опкољавале и уништавале жежеве и осигуравале позадину, оклопне дивизије су предузеле експлоатацију битке.

11) Употреба артиљерије

Иако се још увек не располаже детаљним подацима о раду немачке артиљерије, ипак се, изгледа, може рећи да су Немци направили тешке грешке зато што у овоме рату нису поклонили довољно пажње артиљерији и што су у својим офанзивама потцењивали улогу артиљериске припреме. Верујући да ће авијација, као „летећа артиљерија“, успешно заменити класичну артиљерију, Немци су у офанзивама на р. Мези и р. Соми недовољно ангажовали своју артиљерију услед чега су претрпели велике губитке у тенковима. Међутим, баш на искуствима из ових операција Немци су морали доћи до закључка да авијација није довољно ефикасна при дејству на мале објекте сталне фортификације и да за уништење оваквих објеката и неутралисање малих ватрених тачака треба првенствено употребљавати артиљериска оруђа за непосредно гађање.

И ова искуства Немци нису довољно искористили, што им се тешко осветило у операцијама на Источном фронту (Стаљинград, Курск, Висла, Источна Пруска, Берлин), у којима се нису могли успешно супротставити неколико пута надмоћнијој совјетској артиљерији.

12) Организација позадине

У овом питању дошле су до пуног изражаја позната немачка организаторска способност, уредност и тачност. Благодарећи детаљним припремама, доброј организацији кретања, великој употреби моторних возила, развијеној маршевској способности и изванредној дисциплини, Немци су у овоме рату стално одржавали брзи темпо операција и притом успевали да обезбеде благовремено снабдевање својих јединица и уредну евакуацију. Нарочито је изненадио брз темпо немачких операција преко

пошумљених, слабо пролазних и недовољно комуникативних Ардена. Иако су француски и белгиски генералштабови сматрали да је ово земљиште непогодно чак и за употребу јачих пешадијских снага, Немци су на овом правцу употребили, поред пешадијских јединица, и најјаче оклопне и моторизоване снаге, потпомогнуте врло снажном авијацијом. Генерал Гудеријан се у својим мемоарима¹⁷⁾ жали на то да оклопне дивизије, због рушења на комуникацијама и неповољног земљишта, а делимично и због белгиског отпора, нису могле првог дана рата да достигну своје дневне циљеве. Ипак, следећих дана Немци су достигли и постигли предвиђене циљеве, јер су пионирске и радничке јединице брзо извршиле оправке порушених објеката, а специјални официри са успехом су регулисали кретање ове велике масе људи и возила. Да би се убрзао ток операција, немачке оклопне и моторизоване колоне вршиле су покрете ноћу са упаљеним фаровима на возилима. Ове и друге предузете мере уродиле су плодом те су немачке јединице, и поред даљње ватре француске артиљерије са леве обале р. Мезе и француско-енглеских ваздушних напада, ипак на време стигле до р. Мезе.

Експлоатишући пробој на р. Мези, немачке оклопне дивизије су енергично напредовале вршећи покрет до последње капи бензина и до крајњих граница издржљивости мотора и људи. Поједине дивизије прелазиле су дневно и по 100 км, али и поред тога нигде није дошло до озбиљнијих поремећаја у саобраћају, снабдевању и евакуацији.

Операције код Денкерка завршене су 3 јуна, а већ 5 јуна Немци су предузели нову офанзиву на р. Соми. Иако су за ову офанзиву отпочели припреме и пре завршетка битке код Денкерка, ипак је изненађујућа брзина са којом су прегрупписали своје снаге и уредили позадину групе армија „Б“ која је имала преко 40 дивизија.

У завршним операцијама (од 12—25) јуна поједине немачке оклопне дивизије, пробијајући се кроз француску одбрану, пролазиле су дневно и по 100 км, при чему су изводиле смеле маневре, опкољавале француске снаге итд., па ипак су им њихове позадинске службе на време достављале најнужније животне и борбене потребе.

Према томе може се рећи да је тачна констатација неких војних писаца по којима је тајна немачких успеха лежала у „организованој брзини“.

13) Нова техничка средства

Сем стратeгиских и тактичких, Немци су приредили Савезницима и разна техничка изненађења. Топови 88 мм, нови тенкови „Марк IV“, „Штуке“, гумени јуришни чамци, итд. претстављали су изненађења на која Савезници нису били спремни да брзо реагују. Многи немачки и инострани стручњаци сматрају да је топ 88 мм био најбоље универзално наоружање у току Другог светског рата. Одајући пуно признање немачкој техници, амерички генерал Маршал је изјавио да Савезници у

¹⁷⁾ Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, Heidelberg, 1951.

току рата нису успели произвести оружје које би се могло упоредити са немачким топом 88 мм.

*

Анализирајући операције на Западном фронту 1940 можемо закључити да су Немци боље од свих осталих зараћених држава искористили нова борбена средства (авионе, тенкове, ваздушне десанте итд.) за повећање снаге удара и брзине маневра.

Французи су сматрали да нова борбена средства и поред техничких и тактичких усавршавања, нису у стању да битно измене раније рововски начин ратовања. Верујући да Немци у Француској не могу као у Пољској применити муњевити рат, највиши француски команданти били су конзервативни (генерал Гамлен, Жиро итд.) и нерадо су усвајали новине на пољу технике, тактике и стратегије, те су у Други светски рат ушли оптерећени бременом прошлости, са познатом доктрином о пресудној улози ватре. И поред тога што су формирали оклопне и лаке механизоване дивизије, они су их првенствено употребљавали за извршење тактичких задатака. Занемарили су улогу резерви и маневра, тих неопходних елемената за преузимање иницијативе¹⁸). Поред ових војничких слабости и недостатака, Француска је уочи и за време рата преживљавала и тешку унутрашњу политичку и економску кризу (честе промене влада, многобројне злоупотребе и афере, опадање производње, запослености и животног стандарда, неправилна политика руководства КП Француске, које је по диктату из Москве често мењало своју линију и политичке пароле, нерешена социјална питања, забрана рада КП Француске, прогон напредних синдиката итд.), услед чега је слабио морал, чврстина и јединство народа и борбена вредност француских војника.

Енглези су већином били присталице концепције да нова борбена средства и солидна фортификациска организација земљишта више јачају одбранбену него нападну способност армије. Због овога, као и због недостатка већих оклопних јединица, они су, притиснути великом немачком надмоћношћу, углавном, извели одбрану за добитак у времену.

Малобројне белгиске и холандске снаге имале су мало тенкова и слабу авијацију, па се може рећи да су по организацији и доктрини претстављали армије старог типа.

Супротно њима, Немци су најпотпуније искористили појаву нових борбених средстава и научне радове својих и иностраних теоретичара, те су у своју доктрину унели велике промене. Правилном организацијом и солидном обуком, успели су да створе нову Армију, која је била у стању да изврши онако смеле и брзе маневре.

Наведени примери показују да су Немци били унели знатне промене и у тактику. Напуштајући старе тактичке методе по којима се једанпут постављени задатак мора извршити најјачим ангажовањем снага и средстава, без обзира на губитке, Немци су у Другом светском рату,

¹⁸) Général Ely, *La leçon qu'il faut tirer des opérations de 1940*, Revue de défense nationale, decemb 1953.

благодарећи бољој маневарској способности својих јединица, обустављали нападе који би били скопчани са већим жртвама и губитком времена, па су следећих дана вршили нападе на другим правцима или примењивали нове тактичке поступке.

Према томе, из ових операција може се извести закључак да су Немци благодарећи: слабости Француске на свим секторима политичке, друштвено-економске и војничке делатности; неслози Савезника; слабости британских, белгиских и холандских снага; својим солидним мирнодопским припремама у погледу организације, обуке и наоружања Армије; смелим плановима, примени изненађења и правилној употреби крупних оклопних снага у извршењу стратегиско-оперативних задатака; успешном офанзивном дејству и добро организованом садејству авијације; целисходној тактици примењеној у појединим конкретним случајевима, итд., и поред раније изнетих недостатака, постигли у овом рату са најмање жртава највеће успехе.

Изnoseћи ова искуства можемо констатовати да рат 1940 године претставља врло богату и интересантну ризницу за изучавање развоја војне мисли и разних ратних доктрина. Нарочито су богата и интересантна искуства о раду авијације, оклопних снага и ваздушнодесантних јединица. Када се појаве документоване и детаљно обрађене званичне публикације свих земаља, учесница овога рата, имаћемо могућности да потпуније и објективније проучимо ове врло интересантне операције и да приступимо анализи осталих, овде недовољно обрађених елемената.

POČETKOM JUNA IZLAZI IZ ŠTAMPE

Vojni rečnik

od pukovnika JOVANA HADŽI-DAMJANOVIĆA

U ovom rečniku je obuhvaćeno oko 1.600 osnovnih vojnih termina (taktičkih, operativnih i drugih iz svih vidova oružanih snaga) uzetih iz projekta naše nove Opšte ratne službe.

Pošto su razni termini dovoljno jasno definisani i objašnjeni knjiga će mnogo doprineti ne samo ujednačavanju naše vojne terminologije nego i može korisno poslužiti svima licima u trupi i školama koja se bave opštom vojnom literaturom, kao i onima koji se pripremaju za polaganje ispita.

Poželjno bi bilo da vojne pošte, biblioteke i pojedinci odmah naruče Rečnik kod Vojnoizdavačkog zavoda „Vojno delo.“